

Література

1. Василевська Т. Е. Відповідальність як духовно-моральнісний вимір особистості : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.07 — «Етика» / Т. Е. Василевська. — К., 1996. — 20 с.
2. Осокіпа Ю. С. Відповідальність соціального суб'єкта: філософський аналіз : автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03 — «Соціальна філософія та філософія історії» / Ю. С. Осокіпа. — К., 2007. — 17 с.
3. Гафаров Х. С. Герменевтика как попытка примирения естественнонаучного и гуманитарного знания [Электронный ресурс] / Х. С. Гафаров. — Режим доступа : <http://www.odc.bsu.by>.
4. Басін К. В. Юридична відповідальність: природа, форми реалізації та права людини : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 — «Теорія та історія держави і права ; історія політичних і правових учень» / К. В. Басін. — К., 2006. — 19 с.

Анотація

Кожухар В. А. Різноманіття смислів поняття «відновна відповідальність». — Стаття.

У статті подається характеристика поняття «відновна відповідальність» з позицій герменевтичного підходу. Робиться висновок про різноманіття трактовок цього терміна, що обумовлене багатозначністю поняття.

Ключові слова: герменевтичний підход, юридична відповідальність, відновна відповідальність.

Summary

Kozhuhar V. A. Variety of senses of concept «restorative responsibility». — Article.

Description of concept «restorative responsibility» is given in the article from positions of hermeneutical approach. Drawn conclusion about the variety of interpretations of this term, that the conditioned by a significance of the concept.

Keywords: hermeneutical approach, legal responsibility, restorative responsibility.

УДК 340.15(477):801.73

Ю. П. Лобода

ПРАВОВА ТРАДИЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ: ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ ПІДХІД

Сучасний етап розвитку вітчизняної правової науки характеризується посиленням уваги до правового надбання, залишеного попередніми поколіннями. Ця проблема розглядається у контексті дослідження таких явищ, як правові традиції, правова спадщина.

Наявність різних (аж до полярних) підходів до проблеми правових традицій українського народу робить підставним герменевтичний аналіз сформульованих до нас положень.

Метою статті є визначення герменевтичного підходу як одного із засобів пошуку вітчизняної правової традиції.

Проблема застосування герменевтичного підходу чи підходів у вітчизняній правовій науці розглядалася М. В. Костицьким, П. М. Рабіновичем, Ю. М. Оборотовим, С. І. Максимовим, А. А. Козловським, В. С. Бігуном, Т. І. Дудаш та іншими вченими. Ми спробуємо застосувати герменевтичний підхід з метою

отримання нових знань про правову традицію українського народу з використанням методологічних можливостей філософсько-правової рефлексії на метатеоретичному рівні дискурсу.

Спільним в існуючих підходах є момент зв'язку та взаємодії між правовим життям різних поколінь. Відрізняються межі та масштаби, в яких розглядаються ці зв'язки: може йтися про декілька чи десятки поколінь одного народу; можна реконструювати взаємообумовленість правових форм співжиття різних народів за декілька століть на території цілого континенту чи великої географічної області; зрештою, з утвердженням уявлень про людство як цілісного суб'єкта світової історії можна обґрунтовувати поняття правової спадщини людства.

Проста констатація факту зв'язку між правовою культурою різних поколінь одного народу чи правовими культурами різних народів нічого не пояснює: важливо показати спрямованість правового розвитку, тобто розмежувати ті способи побудови правового життя, які відкидаються та які залишаються під впливом суспільного поступу та мінливих історичних обставин.

Ми схиляємося до думки, що існує три мети обґрунтування та застосування понять, що так чи інакше передають момент традиційності, наступності у праві:

- виправдання, легітимація існуючої правової системи з посиланням на її обумовленість попередніми стадіями правового розвитку;
- пошук у правовому минулому моделей та принципів, здатних, з точки зору дослідників, сприяти вирішенню проблем сьогодення;
- обґрунтування перенесення елементів правової культури одного народу у правове життя іншого на основі їх приналежності до спільної правової традиції (реальної чи міфічної).

Досягненню тієї чи іншої мети і покликана сприяти та чи інша інтепретація традиційності у праві.

Ми усвідомлюємо також і те, що наше власне дослідження може слугувати засобом реалізації однієї з позначених цілей, тому наголос нами зроблено на конкретно-історичних закономірностях становлення та розвитку вітчизняної правової системи як форми (явища), в якій знаходить свій вияв (втілення) етноправовий розвиток українського народу. Відтак наступні узагальнення пропонується перенести в іншу площину — соціальної філософії, соціокультурної антропології, етнографії та етнології, тобто тих наукових дисциплін, які здатні комплексно вивчати проблему етнічної та цивілізаційної різноманітності людства. Видається, не випадково М. В. Костицький конкретизує принцип об'єктивності у пізнанні таким чином: «Об'єктивність у пізнанні української державно-правової дійсності полягає в тому, що отримані такими науками, як історія держави і права України, історія української політико-правової думки, відомості ґрунтуються і відповідають результатам досліджень у галузі історії української культури, філософії, соціології, літератури» [2, 89]. Об'єкт історико-правового пізнання, як наголошує М. В. Костицький, це не тільки держава і право на різних етапах розвитку людського суспільства, але і широке коло історичних подій, політичного, соціально-економічного, ідеологічного, етичного,

етнографічного та ін. характеру, в умовах яких держава і право існували і без яких вони не можуть бути правильно пояснені [3, 80].

С. Квіт у праці «Основи герменевтики», характеризуючи сучасний етап розвитку герменевтики, зазначає таке: «Сучасна філософська герменевтика має синтетичний характер. Відмовляючись від будь-якої методології як від ідеології, інтерпретатор спостерігає дійсність як філософ, підсумовуючи різні погляди з точки зору буття. Таким чином підкреслюється спільний шлях усього людства як з'ясування мети чи причини перебування у цьому світі. Потрібне усвідомлення спільного шляху, спільного вирішення і спільної відповіді. Це своєрідний онтологічний романтизм» [1, 91].

Давно і не нами підмічено, що на високих рівнях дискурсу, коли утруднюється чи навіть і не передбачається верифікація висловлених положень, завжди знаходяться докази чи аргументи на користь будь-яких, навіть взаємовиключних припущень.

Про останнє свідчать, певною мірою, і спроби пошуку та класифікації правової традиції (нехай навіть і традиції) українського народу. Так, до одних висновків приведе синтез концепції на основі письмових джерел — пам'яток станового права шляхти чи козацької старшини, до інших — на основі норм звичаєвого права українського селянства. Залишається методологічно не вирішеною і проблема правової спадщини радянського періоду, зокрема щодо ступеня її органічності в етноправовому розвитку українського народу, історичні витoki та передумови і — найголовніше — питання про її історичну долю (знищена вона і зникла безслідно чи трансформувалася у правову систему сучасної України; якщо трансформувалася, то якою мірою сучасна вітчизняна правова система залишається «радянською» за духом).

Логіка постановки питань засвідчує про їх безпосередній зв'язок з політичною боротьбою між тими силами, які сьогодні уособлюють різні, конкуруючі чи альтернативні шляхи розвитку українського суспільства.

В останні декілька років у багатьох країнах, зокрема утворених внаслідок розпаду СРСР, виявили себе ті лінії розвитку, які у латентному, прихованому вигляді проіснували останніх два десятиліття: так, якісь фундаментальні зрушення відбуваються у російському суспільстві, загострилися суперечності між різними історичними моделями розвитку України.

Варіативність, багатоваріантність, нестабільність перебігу суспільних процесів — ось характерні прикмети того об'єкта, з яким доводиться мати справу вітчизняній правовій науці. Як цілком слушно вказує О. М. Атоян, невірним є ігнорування тих ліній розвитку, які не стали домінуючими на даному відтинку історії. У свідомості народу залишилися дієвими ті стереотипи правової поведінки, які були вироблені за його тривалу історію. Відтак і реагувати на ті чи інші правові новації суспільство буде — свідомо чи несвідомо — на основі таких стереотипів.

Над сучасним сприйняттям історії домінує так звана «аберація близькості»: події останніх двох десятиліть видаються визначальними для сьогодення, а історія ХХ ст. — призабутиим історичним фоном. Насправді ж це не так. Ми

схиляємося до позиції тих соціологів, які вважають, що і в сучасних пострадянських суспільства збереглися ті соціальні структури, які визначали цілісність та механізм обміну соціальними цінностями у радянському суспільстві.

Методологічний плюралізм забезпечує можливість пошуку тієї «традиції», яка задається обраною парадигмою.

Спробуємо запропонувати можливий спосіб розв'язання проблеми геременичного кола у пізнанні правової традиції українського народу.

Суттєвою особливістю інтерпретації правової традиції є ретроспективність, яка виявляє себе таким чином:

– зв'язок сучасного стану правової дійсності з її минулими станами, в силу якого причини сучасного перебувають у минулому, однак минуле містить і ті потенційні «причини», які не реалізувалися у реальній правовій історії;

– права традиція як доступний актуальному спостереженню об'єкт може бути витлумачена лише на основі уявлення всього попереднього правового розвитку — як об'єктивного, так і даного у формах історико-правової свідомості;

– пізнання сучасного етапу становлення правової традиції українського народу впливає на інтерпретацію правової спадщини, про що свідчить хоча б порівняння історико-правових парадигм у дослідженні вітчизняної історії у працях радянського періоду та сучасних розвідках; таким чином, виникає своєрідне коло: сучасне тлумачиться на основі інтерпретацій минулого, а минуле тлумачиться на підставі інтерпретацій сучасних форм етноправового розвитку українського народу;

– ретроспективність зумовлена онтологічною, гносеологічною та феноменологічною природою правової традиції як «знятого» процесу правового розвитку, який існує в актуальній дійсності як етноправовий стереотип поведінки, що є основою (основним набором суперечностей) правової системи.

На філософському рівні дискурсу проблема ретроспективності у пізнанні правової традиції може розглядатися як усвідомлення суб'єктом свого буття у просторово-часовому континіумі історичного процесу, тобто життя того народу, одну з фаз якого персоніфікує цей індивід. Таким чином, оскільки буття людини не обмежується її біжучою життєдіяльністю, а навіть виходить за межі її фізичного існування у часі та просторі, може йтися і про процес етнічного (етноправового) розвитку певного народу, котрий розглядається як ціле, як форма (прояв, стан) буття людини.

Звідси проблема геременичного кола в аспекті, котрий нас цікавить, повинна бути включена в ширший контекст: а) буття індивіда як елементарний прояв буття спільноти за всю її попередню історію та б) сучасне як форму існування минулого (очевидно, не навпаки!).

Поліваріантність моделей історичного та історико-правового розвитку українського народу залишається однією з домінант та визначає певну «роздвоєність» правової свідомості у площині «традиції-новації». У кожній з таких моделей втілюються у концентрованій формі ті суперечності, які рухають правову систему як ціле. Відповідним чином і перевага тієї чи іншої моделі у реальній історії наступних десятиліть визначатиметься стадією діалектичного

становлення тої чи іншої суперечності. Відтак і знання про ці суперечності потрібні для прогнозування та управління процесами правового розвитку.

Складність проблеми відшукування вітчизняної правової традиції робить підставним герменевтичний підхід як один із засобів її дослідження на мета-теоретичному рівні дискурсу. Буттєва сутність правової традиції як процесів розвитку та стану сфери правового потребує інтерпретаційних гіпотез, котрі б враховували як факти та узагальнення історико-правової науки, так і теоретико- та соціолого-правовий дискурс сучасної правової системи. Однією з проблем пізнання правової традиції у площині герменевтичного підходу є подолання негативних властивостей герменевтичного кола, тобто «самопідтвердження» інтерпретаційної гіпотези без її реальної перевірки фактичними даними. Зазначена проблема загострена внаслідок високого рівня узагальнення фактів правової дійсності, на котрому формується та наповнюється конкретно-історичним змістом категорія правової традиції українського народу. Як розв'язання проблеми пропонується розширити предмет дослідження, ввівши в нього закономірності буття індивіда в єдності з його соціальним середовищем та уявлення про сьогодення як «зняту» форму минулого.

Література

1. Квіт С. Основи герменевтики : текст лекцій / С. Квіт. — К., 1999. — 124 с.
2. Костицький М. В. Методологія пізнання української історико-правової дійсності / М. В. Костицький // Філософські та психологічні проблеми юриспруденції : вибр. наук. пр. / І. А. Тимченко. Слово про колегу, товариша ; відп. ред. П. В. Кушакова-Костицька. — Чернівці : Рута, 2008. — С. 85–89.
3. Костицький М. В. Об'єкт и предмет историко-правового познания // Філософські та психологічні проблеми юриспруденції : вибр. наук. пр. / І. А. Тимченко. Слово про колегу, товариша ; відп. ред. П. В. Кушакова-Костицька. — Чернівці : Рута, 2008. — С. 80–83.

Анотація

Лобода Ю. П. Правова традиція українського народу: герменевтичний підхід. — Стаття.

Проблема ретроспективності у пізнанні правової традиції — це усвідомлення суб'єктом свого буття у просторово-часовому континіумі історичного процесу. Для відшукування вітчизняної правової традиції пропонується герменевтичний підхід як засіб її дослідження на метатеоретичному рівні дискурсу. Пропонується розширити предмет дослідження, ввівши в нього закономірності буття індивіда в єдності з його соціальним середовищем та уявлення про сьогодення як «зняту» форму минулого.

Ключові слова: правова традиція українського народу, герменевтичний підхід, ретроспективність, герменевтичне коло.

Summary

Loboda Y. P. Legal Tradition of the Ukrainian People: Hermeneutical Approach. — Article.

A problem of retrospection in cognition of legal tradition is an awareness of the subject his life in the space-temporal continuum of historical process. For searching for of domestic legal tradition hermeneutical approach is proposed as a mean of the research on metatheoretical levels of discourse. It is suggested to extend the object of the research, implementing regularity of individual life in unity with his social environment and picture of the present day as «taken off» form of the past.

Keywords: legal tradition of the Ukrainian people, hermeneutical approach, retrospection, hermeneutical circle.